

Byøkologisk eller bærekraftig byplanlegging – er dette en ny form for planlegging?

Sverre Flack

Nordic Journal of Architectural Research
Volume 20, No 2, 2008, 5 pages
Nordic Association for Architectural Research
Sverre Flack
Faculty of Architecture and Fine Art, NTNU, Trondheim, Norway

Abstract:

The article focuses on the concept of "sustainable" or "ecological" urban design or city planning which is commonly used to describe current study programs at architect schools in European countries. The author seeks to discover if this is a different type of planning compared to that which is usually taught as urban design, "städtebau," "bybygning" or "byplanlegging," remarking that there have been steady and progressive developments towards more sustainable features in "normal" planning. The question "is there a real difference between "sustainable" and "normal" city planning?" is posed and is subsequently rejected by the author. He underlines that "sustainable" or "ecological" planning as an environmental precautionary concept is too narrow and does not take into account that human society is facing a humanitarian as well as an ecological crisis. He also remarks that it may be regarded as presumptuous for such planning to lead the way towards what may be perceived as a necessary restructuring of the society. Physical planning has declined and is obviously not a reliable force for initiating changes; however, change is inevitable and will occur primarily at the instigation of governmental rules and regulations. It is difficult to estimate the content and extent of such changes today. Therefore, "sustainable" or "ecological" planning has the same well-defined repertoire for sustainability as "normal" planning.

Keywords:

Sustainability, ecological planning, normal planning, humanitarian.

På flere institutt for byplanfag i Europa har "byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging dukket opp som et spesifikt fagtilbud. Mitt spørsmål i denne artikkelen er hvilke kriterier finnes for å forsvare slike begrep? Med betegnelsene "byøkologisk" eller "bærekraftig" må en åpenbart ville en annen planlegging enn den som bedrives under betegnelsen "byplanlegging", "bybygging", "Städtebau" eller "urbanisme". Er det noe hold i en slik intensjon?

La meg først slå fast visse uomtvistlige kjensgjæringer: Det er for det første ikke noe tvil om at vi står overfor enorme utfordringer for å løse de humanitære og økologiske utfordringene den tekniske-industrielle utvikling har medført. Omfanget av dette kan best sammenliknes med den industrielle revolusjon for 150-200 år siden. Dette er essensielle og viktige oppgaver å gripe fatt i for planfaget.

De utfordringer vi konfronteres med er mellom annet den motstandsløse oppdriften det kapitalistiske systemet har fått etter Øst-Europas sammenbrudd. Særlig i de gamle østeuropeiske statene som historisk ikke har hatt noen politisk eller forvaltningsmessig tradisjon i å korrigere utilbørlige utslag av kapitalistisk og markedsorientert adferd, har systemene antatt en ren Manchester-liberalisme. Human planlegging der fellesskapets interesser teller, taper her tydelig i forhold til en ustyrlig markedsøkonomi. Det samme kan sies om de fleste land i den tredje verden, og det vi kaller terskelstater som for eksempel India og Kina. Men selv i det velutviklede Europa, er den kapitalistiske tomme skruen dratt til, og vi har en utvikling som truer etablerte livskvaliteter som for eksempel:

- retten til stabile og sosiale relasjoner
- retten til hjem
- retten til å la barn vokse opp i trygge omgivelser
- retten til å eldes og å dø i verdighet
- retten til stabile rytmer av arbeid og hvile etter ukes og årsrytmene.

Etter FNs kriterier for livskvalitet hadde for eksempel Vest-Tyskland sitt høyeste skår i 1994¹. Etter den tid har det gått jevnt nedover. Jeg skulle tro at en liknende utvikling er å finne i de fleste europeiske land. Det dreier seg i korthet om reduksjon av kvalitetstid. Vi tilbringer stadig mer tid til og fra jobb langs meningsløse veistrekninger. Familier opplever et tiltagende jag og mas for å etterkomme nødvendige livsoppgaver. Det dreier seg om fragmentert og ikke identitetsskapende arbeid, redusert mellommenneskelig kontakt og fremmedgjøring i forhold til nære relasjoner som familie, hjem, bosted og arbeid. Og i tillegg til dette, lang arbeidstid for noen og ikke arbeid for andre. Scenariet fra dagens virkelighet kan gjøres mye lengre, men denne opptakten er tilstrekkelig for å vise at vi nærmer oss like meget et humanitært sammenbrudd som et økologisk. Mange av de problemer som utgjør den humanitære krise har direkte relasjon til hvordan vi fysisk organiserer våre samfunn. Av den grunn dekker ikke begrepet "økologi eller bærekraft" omfanget av de problemstillingene samfunnet står ovenfor i plansammenheng. Visst nok kan den humanitære og den økologiske krisen sies å ha samme opphav, men begrepene dekker hverandre ikke av den grunn. Derfor fremstår "byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging slik dette vanligvis forstås, som halve begrep når vi stiller innholdet av begrepene opp mot dagens utfordringer på plansida.

De grunnleggende problemene i forhold til økologi og bærekraft er vel kjente. I prinsippet dreier det seg om et for stort forbruk av ikke fornybare ressurser. Den klimaendring vi er vitne til kan forstås som en delvis konsekvens av dette. En snuoperasjon her vil betinge et kvalitativt annet samfunn med andre holdninger til livet enn konsum. En kvalitativ omlegging i økologisk eller bærekraftig retning vil kreve kreativt initiativ fra *alle* samfunnsgrupper, og prosessen som sådan vil være politisk drevet gjennom lover, forordninger, avgifter, grenseverdier, normer m.m.. Det å etterkomme dette vil forutsette fysiske løsninger som planleggere og arkitekter vil måtte håndtere, men løsningene og satsingsområdene er ikke gitt i utgangspunktet og kan ikke predikeres av planleggere i dag. "Byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging blir således lett ønsketenkning!

Men har da byplanlegging som fag ikke noe å bidra med for å sikre større bærekraft? Naturligvis, og det er her det blir problematisk. Som alle andre fag har også planfaget endret seg. Bærekraft har for lengst vunnet innpass i undervisningen slik at en etikettering med begrepene "byøkologisk" eller "bærekraftig" skaper en unødig motsetning til annen planleggingsundervisning.

En forutsetning for økt bærekraft, men også en mer human planlegging er knyttet til begrepet "tetthet". Med "tetthet" mener vi vanligvis ikke bare høyere tomteutnyttelse, men også tetthet av opplevelse, av sosiale kontaktflater, av ulike funksjoner m.m. Korte veier er en del av tetthetsbegrepet og vil kunne bidra til å lette livssituasjonen for mange mennesker ved å redusere avstand mellom boliger, service, rekreasjon og arbeid. Men tetthetsbegrepet har også en rommelig dimensjon, der tetthet står for det lett identifiserbare rom. Vi mener i dag å vite at identifikasjon ikke betinges så meget av den enkelte bygning som av opplevelsen av rommet mellom bygningene². Tetthetsbegrepet er således ikke entydig. Det angir kvaliteter på mange viktige felt i planfaget. Når det gjelder det spesifikt bærekraftige, forstås "tetthet" som høyere tomteutnyttelse og derav mindre arealforbruk. Høy utnyttelse betyr også redusert energi- og materialforbruk. Dessuten er høy utnyttelse den økonomiske forutsetningen for et brukbart servicetilbud med tilstrekkelig offentlig kommunikasjon og derav redusert trafikkarbeid. Høy "tetthet" er sikkert ikke alt, men uten "tetthet" i planfaget er det lite igjen som kan tilføre bærekraft og humane løsninger i omgivelsesproduksjonen!

Utover "tetthet" som et viktig bidrag i bærekraftig retning fremstår *kretsløptanken* i fysisk planlegging som et sentralt prinsipp. Kretsløpstanker finner vi i dag først og fremst innenfor vann, avløp og avfallssektoren, men etter hvert vil stadig flere av bysystemets prosesser (for eksempel byens tilførsel av landbruksprodukter) underkastes dette tankemønsteret, der målet vil være å redusere trafikkarbeid og belastning på byens omliggende areal. Dette dreier seg i første rekke om drift, men impliserer naturligvis også fysiske og arealbruksmessige løsninger. Vi ser altså at byplanlegging så visst har et økologisk repertoar. Hva en "byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging vil tilføre ut over dette er uklart. *Av den grunn tror jeg, som antydnet, at det er galt å innføre noe faglig skille mellom noe som kaller seg "økologisk" eller "bærekraftig" planlegging og vanlig planlegging.*

Et annet forhold som gjør meg skeptisk til en fremtredende posisjon for fysisk planlegging i den forestående økologiske snuoperasjonen, er det faktum at faget i dag er splittet i troen på hva planlegging kan oppnå. Det er grunn til å lytte til de som påstår at det i dag ikke er mulig å redusere den enkeltes frihet i den grad at fysisk planlegging kan spille noen vesentlig rolle utover kanskje i samferdselssektoren. Størstedelen av den utbygging som skjer i Europa, skjer ikke etter noen form for overordnet styring i form av regional planlegging. I Tyskland, som ett av de tettest befolkede land i Europa med et grunnleggende behov for overordnet styring, skjedde den desidert største veksten i boliger og arbeidsplasser utover på 90-tallet ikke i byene - ei heller i "vekstaksene" utenfor, men i områdene mellom "vekstaksene", der det egentlig ikke skulle skje noen utvikling i det hele tatt! Her økte bebygget flate med hele 60%. Økningen av den total bebygde flate i tidsrommet 1981-89 for hele Tyskland (Vest) var 1,1% fra 11,1% til 12,2%³. Arealekspansjonen har altså tross optimistiske anslag om det motsatte, på ingen måte stanset - annet enn kanskje rundt byene og utviklingsaksene, hvor en utfra økologiske hensyn har vernet grøntareal. Dette er i sannhet en kaotisk utvikling. Byplanlegging som før var forbeholdt metropolene er nå en sak for landsbyene!

I USA er situasjonen enda verre. U.S. Census Bureau regner med at mer en 80% av den amerikanske befolkning bor i 276 såkalte "Metropolitan Areas" (s.892). (50 % i suburbia, 30% i bykjernene)⁴. Metropolitan Areas er store regionale utbygningsområder som kan ligge i flere delstater med ulik lovgivning og med et uttall Communities (gjennomsnittlig 90 i hver MA) som alle kjemper om det samme - nemlig arbeidsplasser og gode skattebetalere. *Det finnes ingen kraftfull regional styring av dette⁵ - bare beinhard konkurranse mellom kommunene der vinneren "takes it all".* Vinneren i dette regionale bikjeslagsmålet er de såkalte "Edge Cities" der de nye arbeidsplassene er etablert med god fiskal avkastning for det offentlige. Det er her en har penger til å bygge og drive de gode skolene, det er her den kommunale servicen er på topp. Taperne i denne kampen er gjerne etterkrigs-suburbiaen, der folk med gode jobber flytter fra, mens folk med liten skatteevne, fattige og etniske minoriteter, flytter inn. Her går skolene nedennom, kommunalt vedlikehold reduseres, tjenestene begrenses, forfallet av boligbebyggelsen akselerer. Så snart et område trues av forfall, skjer utvekslingen av innbyggere uhyre raskt⁶. Den maniske frykten for tap av penger akselererer den negative sosioøkonomiske trenden, og da bankene i tillegg prioriterer nybygg fremfor restaurering, får vi et tiltagende press på ytterkantene i disse urbane strukturene. Denne stadige utbyggingen av nytt land har gitt opphavet til det billedlige begrepet "Sprawl" - bystrukturer som sprer seg vilt utover i landskapet som kreftceller. Her har i dag overordnet fysisk planlegging ingen sjanser. Forskning viser

faktisk at ekspansjonen av bebygget areal følger modeller vi finner innenfor kaosteorier. Det er mange fremtredende fagfolk som i dag er skeptiske til virkningsgraden av fysisk planlegging⁷. Men det er ikke virkningsgraden av fysisk planlegging jeg ønsker å diskutere. *Det jeg vil er å påpeke det faktum at det eksisterer en grunnleggende uenighet, og at dette i seg selv ikke øker kredittverdiheten for planfaget som økologisk eller bærekraftig pådriver.*

Da samfunnet skulle løse sine omfattende problemer som følge av industrialiseringen med store demografiske forskyvninger rundt forrige århundreskiftet, sto arkitekter og planleggere sentralt i debatten. Det er vel dette en håper skal skje igjen under overskriften "byøkologisk eller bærekraftig planlegging"? Men noe slikt er som å lage regning uten vert! Planleggere og arkitekter har ikke lenger den samfunnsmessige status som skal til etter den berettigede kritikken av 50, 60 og -70 tallets byutvidelser som profesjonen var talsmenn og håndlangere for. Jeg synes det derfor blir noe anmassende på ny å ville tilstrebe ledende posisjoner i samfunnsdebatten på vegne av faget. Dessuten er jeg alvorlig redd for at planleggerens noe diffuse og kanskje frynsete rykte kan diskreditere alvorret i den økologiske utfordringen. Dette betyr selvsagt ikke at arkitekter og planleggere må avstå fra å engasjere seg på vegne av faget, men det å bruke begrepet "byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging i denne debatten for å illudere en ny og annen giv i planfaget er i en tilnærning som jeg tror skader seriøsiteten i denne viktige diskusjonen.

For øvrig - ett fortrinn vil profesjonen likevel ha - nemlig fagets *utopitradisjon*. Det gjelder å bruke dette fortrinnet. *Vi trenger nye visjoner!* Vår tid synes tom for alternative samfunnsideer! I USA har nettopp betydningen av billedlige visjoner blitt demonstrert ved at "Anti-Sprawl"-bevegelsen har klart å "synliggjøre" nye og fristende fysiske strukturer for det amerikanske samfunnet⁸. Bevegelsen fremmaner i dag forføreriske bilder om en annen og ny livssituasjon for folk flest - nemlig den *urbane landsby* med korte veier mellom funksjonene, restauranten på hjørnet, det gode offentlige rom osv, det hele plantet inn i grønne omgivelser. Visjonen går under betegnelsen "New Urbanism" eller "Smart Growth". Det er altså mulig å bevege store befolkningsgrupper mot noe annet. Jeg fremhever ikke "New Urbanism" fordi den er spesielt bærekraftig eller endog fornuftig, men fordi det er et utmerket eksempel på hvordan utopiet eller visjonen skapt av arkitekter og planleggere kan fremstå som en formende kraft i samfunnsdebatten. *På dette felt har arkitekter og planleggere en klar misjon i den økologiske snuoperasjonen vi står overfor. Det gjelder å bruke denne muligheten, og produktet må gjerne kalles både økologisk og bærekraftig for best mulig å bygge opp under de store samfunnsendringer som nå må gjøres!*

Som en kort oppsummering: Jeg kan forstå at lærekrefter i byplanfag ønsker å signalisere et engasjement for økologi og bærekraft, men jeg kan vanskelig se at faget som sådan endrer seg av den grunn. Derfor har begrepet "byøkologisk" eller "bærekraftig" planlegging i dag ingen innholdsmessig betydning som skiller det i forhold til tradisjonell planlegging og bør av den grunn forlates!

AUTHOR

Sverre Flack
Associate Professor
Faculty of Architecture and Fine Art, NTNU, Trondheim, Norway
sverre.flack@ntnu.no

NOTES

¹ Etter Thomas Sieverts "Zwischenstadt" Braunschweig 1997 p 35 - 45

² Etter Thomas Sieverts "Zwischenstadt" Braunschweig 1997 p 35 - 45

³ Michael Mönninger, Region, 94 side 162 - 168

⁴ Tall fra 2000

⁵ Metropolitan Planning Organisation er en regional organisasjon som er foreskrevet i slike MAs for å få for-bundsmidler til veier. Det bedrives likevel ingen overordnet regionalplanlegging i denne organisasjonen.

⁶ 50% av den amerikanske befolkning flytter oftere enn hvert 5. år. William H. Lucy/David L. Phillips, "Confronting Suburban Decline. Strategic Planning for Metropolitan Renewal", 2000, Washington D.C: Island Press s.10 sitert fra: Harald Bodenschatz/Barbara Schöning "Program und Praxis der Anti-Sprawl-Bewegung in den USA", 2005 Verlag Müller +Busmann

⁷ Klaus Humbert ved Städtebauliche Institut i Stuttgart, sier at byplanlegging etter idealforestillinger og ideal-bilder kun var kortvarige særtilfeller i den menneskelige samfunnsutviklingen. Heretter vil det bebygde ikke utvikle seg etter ortogonale planprinsipper, men etter noe han, under henvisning til fraktalgeometrien, kaller "biotiske" former, der by-agglomerasjoners omkrets vil ha strukturer som går mot det uendelige. Arbeitsbericht 47 Städtebauliches Institut, Stuttgart. I tillegg har Rem Koolhaas' utsagn om at de som jamrer over byplanlegningens endelikt blir å sammenlikne med de som jamrer over "smertene i for lengst avhogde lemmer", etablert seg som en klassiker!

⁸ Av organisasjoner som deltar i "Anti-Sprawl"-bevegelsen kan nevnes: Ecocity, National Wildlife Federation, Sierra Club, Scenic America, The Environmental Law Institut's Brownfields Center, Smart Growth Network, Livable Community Network (Al Gore) m.m.